

Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne "Dzwonkowa"

Dawne Zakłady Tele- i Radiotechniczne "Dzwonkowa" mieściły się na Kamionku przy ulicy Grochowskiej 341 na Pradze Południe w Warszawie.

W 1913 roku w zabudowaniach pamiętających jeszcze koniec XIX wieku rozpoczęła przy Grochowskiej 30 działalność fabryka sprzętu telefonicznego i telegraficznego braci J. B. Petsch. Wybuch I wojny światowej oraz związana z tym sytuacja ekonomiczna przyczyniła się do jej upadku.

W 1919 roku władze nowopowstałego Państwa Polskiego wykupiły zatrudniającą 30 robotników dysponujących 25 obrabiarkami fabrykę braci Petsch.

W 1920 roku fabryka wzmocniona pracownikami z zakładów z Łodzi otrzymuje nazwę Państwowa Wytwórnia Aparatów Telefonicznych i Telegraficznych (PWATiT).

W zakładzie znanym potocznie "Dzwonkowa" produkuje się sprzęt służący łączności, między innymi łącznice telefoniczne o pojemności od 5 do 100 numerów, telefony i dzwonki. Ponadto wytwarzano urządzenia sygnalizacyjne, liczniki energii elektrycznej, automaty sprzedające, urządzenia głośnikowe, instalacje oświetleniowe, aparaty prądów słabych.

W latach 1929-30 rozbudowano fabrykę o nowe modernistyczne budynki wg projektu Romualda Millera.

W 1931 roku PWATiT łączy się z Państwową Wytwornią Łączności z ulicy Ratuszowej 11 tworząc Państwowe Zakłady Tele- i Radiotechniczne (PZTiR).

Z fabryki przy Grochowskiej wychodziły przed wojną radioodbiorniki Echo i inne aparaty polskiej konstrukcji i produkcji. Dzięki współpracy z Państwowym Instytutem Telekomunikacyjnym i Biurem Badań Technicznych Wojsk Łączności budowano radiostacje dla wojska, w tym dla lotnictwa myśliwskiego. W latach 1937-39 Ministerstwo Spraw Wojskowych zakupiło 554 radiostacje typu Ni i 1019 typu N2 oraz 26 stacji wywiadowczych i dwie stacje dla Dowództwa WP.

W 1939 roku wytwórnia wygrała konkurs na tani odbiornik lampowy do odbioru programów za pośrednictwem głośnika, pod wymowną nazwą "Ludowy".

Tuż przed wybuchem II wojny światowej zatrudniająca 4,5 tys. pracowników "Dzwonkowa" z kilkoma filiami jest jednym z największych i najnowocześniejszych zakładów w Polsce.

Po zajęciu Warszawy przez Niemców w 1939 roku fabryka, podporządkowana niemieckiej polityce wschodniej wznowiła produkcję w lipcu 1940 roku.

W czasie okupacji produkowano sprzęt dla armii niemieckiej: łącznice, aparaty telefoniczne, radiostacje a także amunicję. Niemal od początku okupacji na terenie fabryki zaczął działać ruch oporu, którego udziałem były akcje sabotażowe, powodujące obniżenie jakości produkowanych wyrobów. Na miejscu istniała tajna wytwórnia sprzętu łączności dla oddziałów powstańczych.

W sierpniu 1944 roku Niemcy wywieźli urządzenia produkcyjne i materiały, a prawie w przededniu natarcia Armii Czerwonej na Pragę zabudowania fabryczne wysadzili w powietrze. Poważnemu zniszczeniu uległ kompleks budynków usytuowanych wzdłuż ulicy Grochowskiej, z czego ocalał tylko jeden nieduży wewnątrz posesji.

Po wojnie podjęto prowizoryczną odbudowę zakładów. Na starych fundamentach powstały w pośpiechu drewniane pawilony.

Od 1947 roku kontynuowano w nich dawny profil produkcyjny, ograniczony jednak do telefonii przewodowej, do budowy central i łącznic telefonicznych na podzespołach angielskich.

Pod zmienioną nazwą, jako Zakłady Wytwórcze Urządzeń Teletechnicznych im. "Komuny Paryskiej" fabryka zaczęła funkcjonować od 1951 roku.

W 1962 roku główny profil produkcji przeniesiono do nowego budynku przy ulicy Żupniczej obok Dworca Wschodniego.

Przy ulicy Grochowskiej pozostały: malarnia, stolarnia, działy mechaniczne, garaże i in. uciążliwe wydziały, a w ocalałym z pożogi wojennej budynku wydzielono Zakład Badań i Studiów Teletechniki.

W 1969 roku nad brzegiem Jeziora Kamionkowskiego nieopodal fabryki ustawiono obelisk pamięci pracowników

polskich Zakładów Tele- i Radiotechnicznych "Dzwonkowej" poległych podczas II wojny światowej.

Na początku lat 90-tych XX wieku Zakłady Wytwórcze Urządzeń Teletechnicznych zostały przejęte przez potężny koncern "Siemens". Wkrótce mocno już zniszczone pawilony przy ulicy Grochowskiej zostały sprzedane lub wydzierżawione różnym różnym firmom prywatnym. Można tam było kupić np. meble. Jeszcze na początku XX wieku spacerując obecną Aleją Wedla można było zobaczyć szereg parterowych zabudowań fabrycznych. Zostały one całkowicie zburzone w 2001 roku w czasie budowy pięknego apartamentowego Osiedla "Sonata".

W 2007 na ścianie budynku Osiedla "Sonata" przy ulicy Grochowskiej 341 odsłonięto tablicę upamiętniającą dawną fabrykę "Dzwonkowa".

AB2/PE/TJ

Ciekawostki

- ✦ Fabryka "Dzwonkowa" była pierwszą państwową fabryką w II Rzeczypospolitej Polskiej.
- ✦ Przed zmianą numeracji ulicy Grochowskiej zakład posiadał nr 30
- ✦ W końcu 1932 roku w zakładach wybuchł głośny strajk przeciwko obniżce płac i redukcji 500 pracowników. Gdy mediacje z dyrekcją nie pomogły, fabrykę zablokowała policja. Robotnicy w odpowiedzi wyłonili milicję robotniczą dla samoobrony. Władze nakazały odcięcie dopływu wody, ogrzewania i elektryczności, nie oszczędzając przy tym nawet dzieci przebywających w żłobku fabrycznym. Gdy i to nie pomogło, w nocy 4/5 stycznia 1933 roku żandarmeria i policja przystąpiły do szturm. Przez całą noc samochody ciężarowe wywoziły rannych i pobitych do szpitala Przemienienia Pańskiego. Mimo to załoga wytrwała w strajku do 12 stycznia. Groźba lokautu w warunkach kryzysu zmusiła robotników do kapitulacji, ale na zasadach kompromisu. Ponad 2-tygodniowy strajk "Dzwonkowej" odbił się głośnym echem na całej Pradze, strajkiem solidarnościowym poparły go załogi "Drucianki" i "Błaszanki".
- ✦ W latach 30-tych doszło do nieudanej próby wykupienia wytwórni przez jedną z polskich spółek. Operacja nie powiodła się przez zdecydowany opór załogi oraz lewicowych postów.
- ✦ W czasie okupacji w zakładzie pracował jako robotnik znany prażanin pan Paweł Elsstein.